

Förvaltningen för kulturutveckling

Diarienummer: KU 2022-00717

Datum: 2022-11-23

Kulturhistorisk utredning och bedömning av fastigheten Halvorstorp 1:7, Gärdhems socken, Trollhättans kommun

Innehållsansvar: Förvaltningen för kulturutveckling, Kulturmiljö

E-post: kulturutveckling@vgregion.se

Handläggare: Lars Bergström

Omslagsbild: Kartbild, Halvorstorp 1:7 med närmaste omgivningar

Uppdragsgivare: Trollhättans stad, Samhällsbyggnadsförvaltningen, Josefin Kaldo

Innehåll

Innehåll.....	3
Bakgrund, sammanfattning	4
Fastigheten och dess närmaste omgivningar.....	5
Historik.....	9
Beskrivning av byggnaderna.....	11
Kulturhistoriska värden.....	15
Konsekvensanalys av planförslagets påverkan på de kulturhistoriska värdena och rekommendationer för planbestämmelser.....	16
Källor.....	17

Bakgrund, sammanfattning

På uppdrag av Samhällsbyggnadsförvaltningen i Trollhättans stad har Förvaltningen för kulturutveckling utfört en kulturhistorisk utredning och bedömning av fastigheten Halvorstorp 1:7, belägen i stadsdelen Halvorstorp, ca 3,5 km utanför centrala staden.

Halvorstorp var ursprungligen en by i Gärdhems socken och området dominerades av jordbruksbebyggelse. Genom stadens expansion finns i stadsdelen en blandad villabebyggelse från olika byggnadsperioder från 1900-talet och in på 2000-talet. Fastigheten Halvorstorp 1:7 är belägen i södra utkanten av Halvorstorp och är ett tidigare småjordbruk.

Fastigheten planeras nu att bebyggas med bostäder och ett detaljplanearbete pågår. På fastigheten finns en ladugård och en jordkällare, uppmärksammade som kulturhistoriskt värdefulla i kommunens inventering av kulturhistoriska miljöer och byggnader i Trollhättans tätort 2013-14 (arbetsmaterial). Fastigheten utvärderades också som kulturhistoriskt värdefull i en byggnadsinventering 1979 utförd av dåvarande stiftelsen Älvsborgs länsmuseum (nu en del av Förvaltningen för kulturutveckling). Det dåvarande äldre bostadshuset har sedan dess ersatts med en modern villa, uppförd 1983.

Då ladugården och jordkällaren är utpekade som kulturhistoriskt värdefulla har kommunen gett i uppdrag till Förvaltningen för kulturutveckling:

- Beskriva och värdera de kulturhistoriska värden som finns för komplementbyggnaderna på fastigheten samt de kulturmiljövärden som platsen besitter.
- Konsekvensanalys av planförslagets påverkan på fastighetens kulturhistoriska värden men även påverkan på de kulturhistoriska miljöer som finns i anslutning till fastigheten.
- Rekommendationer om vilka eventuella planbestämmelser (varsamhets – eller skyddsbestämmelser som ska införas genom detaljplanen med hänvisning till ovanstående punkter.

Den kulturhistoriska utredningen har genomförts av antikvarie Lars Bergström vid kulturmiljöenheten på Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen. Samtliga foton är tagna av Lars Bergström i oktober 2022 vid besök på platsen. Handlingar/arkivmaterial har varit tidigare inventeringar och kulturmiljöunderlag. Se källor. Uppgifter och arkivstudier av äldre kartmaterial finns redovisade i en arkeologisk utredning utförd 2022 (*"Torp, gårdsgård och berghäll i Gärdhems socken"*) som också varit en del av underlaget för denna utredning.

Ladugården och jordkällaren tillmäts som tidigare kulturhistoriska värden. De är traditionellt utformade äldre ekonomibygnader, representativa för ett småjordbruk från 1900-talet med rötter från 1800-talet. Byggnaderna har till delar förändrats över tid men har sina karaktärer och utformning till betydande delar bevarade. De representerar också Halvorstorps historia med jordbruksbebyggelse som efterhand har ersatts av den växande stadens villabebyggelse.

Av särskilt kulturhistoriskt värde på fastigheten är också de stenvmurar som finns längs fastighetens västra och norra sidor kring det öppna gårde som har utgjort gårdens odlingsmark.

Genom den planerade bebyggelsen kommer landskapsbilden påtagligt förändras och det är därför viktigt att bevara och värna om delar i miljön som kan berätta om platsens historia och berika området i framtiden. För att säkerställa de i utredningen beskrivna kulturhistoriska värdena föreslås därför rivningsförbud samt skydds- och/eller varsamhetsbestämmelser för ladugården och jordkällaren. Skydd i den kommande detaljplanen föreslås också för stenvmurarna.

Fastigheten och dess närmaste omgivningar.

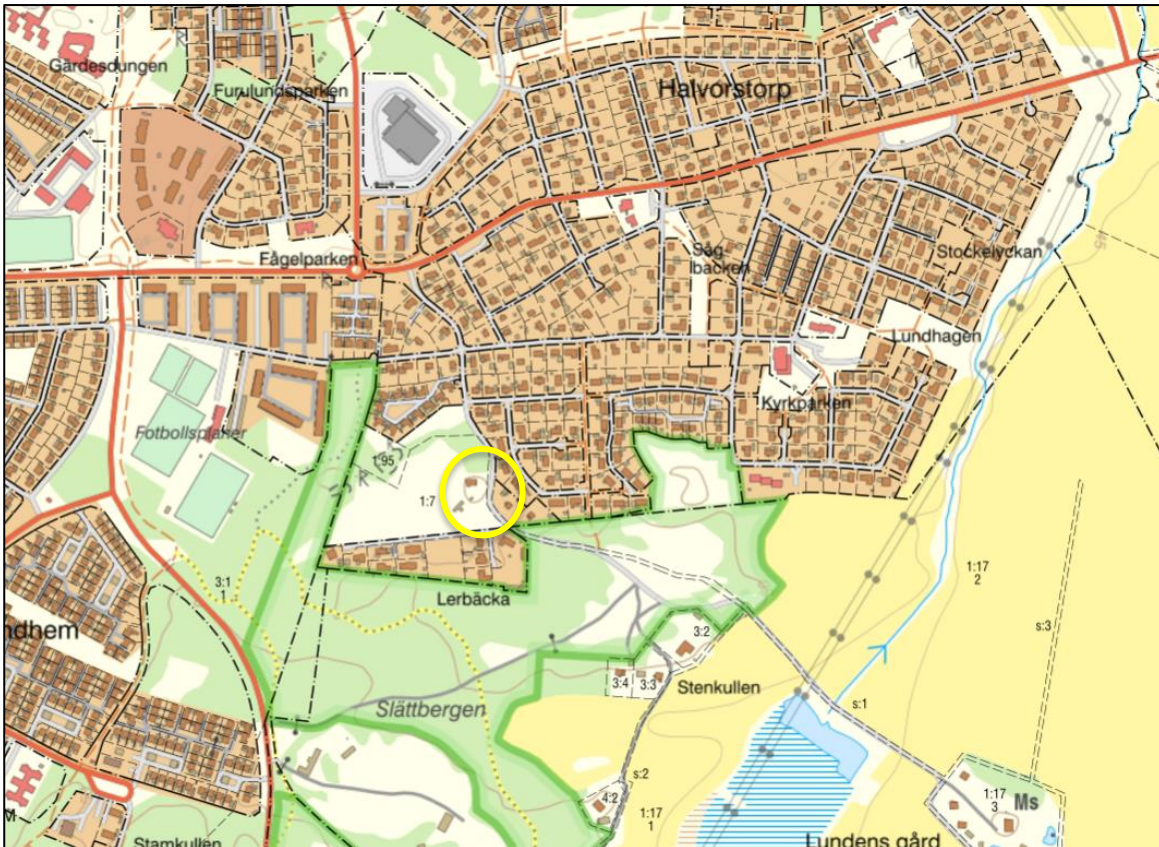
Halvorstorp 1:7 är belägen i södra utkanten av stadsdelen Halvorstorp. I fastighetens östra del, i anslutning till Lunnevägen finns det tidigare småbrukets byggnader, vilka består av bostadshus, ladugård och jordkällare. Närmast bostadshuset finns en trädgård med gräsmatta medan markytorna närmast jordkällaren och ladugårdsbyggnaden är mer eller mindre igenväxt. Väster om byggnaderna breder ett öppet gårde ut sig, vilket utgör större delen av fastigheten och är gårdens tidigare odlingsmark. Marken har enligt uppgift inte varit i bruk sedan flera decennier men gräset slås för att hindra igenväxning.

Byggnaderna är naturligt placerade där marken till delar utgörs av s k slättberg. Detta är plana urberghällar som förekommer i området och har särskilda geologiska värden och naturvärden. I Trollhättan finns tre områden med slättberg, avsatta som naturreservat varav ett gränsar till Halvorstorp 1:7. Framträdande vid gårdsbildningen på 1:7 är körvägen fram till ladugården och marken mellan denna och jordkällaren är öppet slättberg.

Fastigheten avgränsas i öster av Lunnevägen med villabebyggelse på andra sidan vägen. Norr om fastigheten och gårdet finns trädbevuxen mark och bakom denna villabebyggelse. I väster avgränsas gårdet och fastigheten av skogsmark som utgör en del av naturreservatet Slättbergen. Längs gårdets och fastighetens södra sida leder en gata, Flädervägen, med villabebyggelse söder om vägen.

Norr och väster om gårdet finns till delar bevarade äldre stenvmurar. Ett par mindre mursträckningar finns också i fastigheten sydöstra hörn. Liksom delar efter en raserad mur längs Flädervägens norra sida.

Av särskilt kulturhistoriskt intresse på och intill fastigheten är två fornlämningar, skyddade enligt kulturmiljölagen och som beskrivs i den arkeologiska utredningen *”Torp, gårdsgård och berghäll i Gärdhems socken”* (se källor). Den ena är en torplämning belägen vid fastighetens västra gräns. Den andra är en äldre sandtäkt belägen på den mindre fastigheten Halvorstorp 1:95, norr om 1:7, och som också ingår i planområdet.

Karta med fastighetens läge och byggnaderna inringade.

Fastigheten Halvorstorp 1:7 med närmaste omgivning.

Byggnaderna på Halvorstorp 1:7 från söder. Ladugården närmast i bild, till höger jordkällaren och bakom denna bostadshuset.

Infarten mot ladugården från Lunnevägen där marken består av slättberg.

Ladugården till vänster och jordkällaren till höger. Delar av marken består av slättberg.

Del av stenmurarna längs gårdens västra och norra sidor.

Del av stenväggarna längs gårdens västra och norra sidor.

Historik

Halvorstorp är som nämnt ursprungligen en by med jordbruksbebyggelse i Gärdhems socken. Stadsdelen har under 1900-talet vuxit samman med den övriga stadsbebyggelsen i Trollhättan och domineras idag av villabebyggelse från 1900-talet och framåt.

I den ovan nämnda arkeologiska utredningen finns historiska kart- och arkivstudier redovisade. Här finns flera äldre kartor återgivna som ger en bild av utvecklingen vid Halvorstorp 1:7 och dess närmaste omgivning. Från 1817 och framåt kan man följa odlingslandskapets och bebyggelsen och dess förändringar. Trots många förändringar är landskapets struktur kring fastigheten till stora delar avläsbar och bevarat vid en jämförelse med dagens karta. Här märks Lunnevägens slingrande äldre landsvägssträckning, odlingslotternas omfattning som tillsammans med gränserna i söder och väster avgränsar de nuvarande gränserna för 1:7. Tydligt är också kopplingen mellan den gamla sandtåkten och fastigheten Halvorstorp 1:95.

I utredningen framkommer att den nuvarande fastigheten Halvorstorp 1:7 tillkom vid en avstyckning 1873.

Området kallas Hallevadet men också namnet Hällevadet är omnämnt under åren 1821-1913 i släktdataregistret (slaktdata.org). Ursprungsbebyggelsen till Hallevadet är troligen den torplämning i västra kanten av Halvorstorp 1:7 som finns beskriven i utredningen.

På platsen för den nuvarande bebyggelsen finns bebyggelse markerad på kartor från 1859 och framåt. På den häradsekonomiska kartan från slutet av 1800-talet är bebyggelsen här markerad som två backstugor medan byggnaden vid västra gränsen är markerad som torp. I den arkeologiska utredningen bedöms bebyggelseläget i väster som äldre än läget med backstugorna i öster, där bebyggelsen finns idag.

Det nuvarande bostadshuset på Halvorstorp 1:7 är en villa i tegel uppförd omkring 1983. Det ersatte då en äldre träbyggnad på samma plats. I bokverket ”Sveriges bebyggelse” anges bostadshuset vara uppfört omkring 1873 och ombyggt 1911-12. Årtalet 1873 är intressant som det år då fastigheten avstyckades samtidigt som det är delvis motsägelsefullt att det är två backstugor (backstugor låg ju på ofri grund) markerade på platsen på den häradsekonomiska kartan från slutet av 1800-talet. Det kan ju dock variera när underlaget till kartan är inhämtat.

I Sveriges bebyggelse anges ladugården vara uppförd 1931. Jordkällarens ålder framgår inte men i en byggnadsinventering från 1979 för Gärdhems socken utförd av dåvarande stiftelsen Älvsborgs länsmuseum (nu en del av Förvaltningen för kulturutveckling) bedöms jordkällarens ålder till 1870-tal men senare ombyggd under 1900-talet. Dess nuvarande utformning stämmer med 1900-tal men kan ha ett ursprung från 1870-tal. Jordkällare har varit viktiga byggnader på och det kan mycket väl ha funnits en sådan på platsen så länge det har funnits bostadshus här. Ladugården byggnadsår bedöms som troligt utifrån dess utseende och utformning. Uppgiften har ju också sannolikt lämnats omkring 1950, vilket ligger relativt nära tidsangivelsen för byggåret.

Beskrivning av byggnaderna

Bostadshuset

Det nuvarande bostadshuset är uppfört omkring 1983 på platsen för dess föregångare (enligt uppgift från 1873). Byggnaden är välbevarad i tidstypisk utformning. Den är i en våning med fasader i ljus sandfärgad sk mexitegel och mörkbruna fasaddelar i trä kring fönsterpartier bl a vid ett vid burspråk och som fönsterluckor. Byggnadens form är delvis i vinkel och taket med valmade gavelspetsar täcks av svarta betongpannor.

Bostadshuset från söder.

Ladugården

En relativt liten ladugårdsbyggnad som är en vinkelbyggnad i en våning. Byggnaden är av trä och till delar av en regelkonstruktion. Den större byggnadskroppen består av ett troligen ursprungligt ladutrymme medan den mindre delen i vinkel mot sydost har varit ett fähus. Mot sydväst är den större byggnadskroppen på senare tid påbyggd och förlängd med ett oinrett utrymme. Fasaderna är målade med röd slamfärg/falu rödfärg och består av olika typer av panel, locklist- slät- lock – och vankantspanel. Taken täcks av plåt, på de äldre delarna svart trapetskorrugerad plåt och på tillbyggnaden i sydväst svart tegelimiterande skapelse.

Till den äldre delen av byggnaden finns gulslammade ursprungliga port- och dörröppningar liksom luckor till motsvarande vindsutrymmen. På baksidan av fähuset finns också en gödsellucka i marknivå. På fähusets nordöstra vägg finns två bevarade äldre enluftsfinster, vitmålade med en karaktäristisk spröjsning. Mot sydost finns två igensatta fönster, På ladans norra gavel finns en senare insatt garageport.

Inne i laden ligger ett trägolv och hela utrymmet det är öppet i taket tillnock. Fähuset har betonggolv och här finns också ett par hoar av betong. Här finns ett innertak av vitmålade brädor.

Ladugårdsbyggnaden från nordost. Ladan närmast och fähuset i vinkel till vänster.

Fähuset med dörr ursprunglig en troligen ursprunglig dörr och karaktäristiska fönster.

Ladugårdsbyggnaden från norr med vankantade panelbrädor på baksidan och den sentida tillbyggnaden mot sydväst.

Ladugårdsbyggnaden från söder med tillbyggnaden till vänster och fähuset i vinkel.

Jordkällaren

Jordkällaren har en traditionell utformning med dess bakre hälft ingrävd i en jordkulle. Dörren till jordkällaren var vid besök på platsen inte möjlig att öppna så den har inte besiktigats interiört. Den har en hög sockel gjuten i betong och ett övre väggparti klätt med faluröd stående fasspontpanel. De vitmålade vindskivorna är plåttäckta och taket täckt med röda betongpannor. Dörren på sydvästra gaveln är en traditionell bräddörr, gulslammad på motsvarande sätt som dörrar och luckor till ladugårdsbyggnaden.

Jordkällaren från söder.

Jordkällaren från norr.

Kulturhistoriska värden

Platsen och miljön

Genom det äldre kartmaterialet (redovisat i den arkeologiska utredningen (*”Torp, gårdsgård och berghäll i Gärdhems socken”*)) kan man avläsa delar av det historiska landskapet som finns bevarat. Fastighetsgränsen följer till stora delar äldre gränser och indelningen av odlingsmark och markslag. Lunnevägens slingrande sträckning är en tydligt bevarad struktur i landskapet. Bevarade viktiga historiska spår är också de två fornlämningarna, torplämningen i väster och sandtäkten på grannfastigheten 1:95. Den senare återfinns ju också som ett särskilt tydligt avgränsat område på kartan från 1817.

Stenmurarna norr och öster om det öppna gårdet har särskilda kulturhistoriska värden. De visar och berättar tydligt om gränser och odlingsmarkens brukande på ett påtagligt och pedagogiskt sätt vilket också bidrar till deras upplevelsevärden.

Gårdsmiljön och byggnaderna

Fastighetens befintliga byggnader representerar en bebyggelsekontinuitet på platsen, belagd i kartmaterialet åtminstone sedan 1859.

Ursprunget till bebyggelsen, torpet Hallevadet, är troligen torplämningen i väster, sannolikt etablerad 1821. Byggnaderna får också ett särskilt kulturhistoriskt värde som bevarad jordbruksbebyggelse i stadsdelen Halvorstorp i de påtagligt förändrade omgivningarna med huvudsakligen villabebyggelse. Det kan vara de enda bevarade ekonomibygnaderna till ett f d jordbruk som finns bevarade i stadsdelen.

Ladugården och jordkällaren är äldre traditionellt utformade ekonomibygnader, representativa för ett småjordbruk från 1900-talet med rötter i 1800-talet. Byggnaderna har till delar förändrats sedan ursprunget men har sina karaktärer till betydande delar bevarade.

Gården som helhet har förstås också förändrats med det nuvarande bostadshuset tillkomst. Dess läge är dock detsamma som sin föregångare, vilket är av betydelse för den historiska kontinuiteten som visar dispositionen för gårdens byggnader. Byggnaden i sig har också ett visst kulturhistoriskt värde då den är välbevarad i sin ursprungliga utformning från 1980-talet.

Klassificeringen av ladugården och jordkällaren som kulturhistoriskt värdefulla i kommunens inventering 2013-14 bedöms här också på motsvarande sätt. De har ett särskilt värde som berättar om och visar områdets historia som jordbruksbygd och markens brukande, bevarade på ursprunglig plats och med till betydande delar bevarad utformning och karaktär.

Konsekvensanalys av planförslagets påverkan på de kulturhistoriska värdena och rekommendationer för planbestämmelser

Förslaget för ny detaljplan innebär att den bevarade öppna marken, gårdens tidigare jordbruksmark, bebyggs och landskapsbilden påtagligt förändras. Delar av förståelsen av områdets historia kommer då att gå förlorad. Det är därför viktigt att bevara vad som är möjligt för förståelsen av miljön, vilket kan berika den nya markanvändningen och bebyggelsen som viktiga historiska spår i landskapet och svara för en kontinuitet. Detta har bl a betydelse i arbetet med miljömålet En god bebyggd miljö och arbetet med Gestaltad livsmiljö.

Av gårdens byggnader är ladugården och jordkällaren redovisade i planförslaget som bevarade medan bostadshuset på illustrationerna är ersatt med en ny större byggnad.

Skydd i planen föreslås för ladugården och jordkällaren liksom för stenmurarna, eller delar av dem, längs västra och norra sidorna om det öppna gårdet. För att murarna på ett bättre sätt kan bevaras och tydliggöras bör de röjas fram genom att växtlighet och jord i och intill dem tas bort och marknivån justeras. Sådana åtgärder liksom eventuella justeringar eller återställande av stenar skall utföras på ett generellt varsamt sätt och med stöd av kulturhistorisk kompetens och erfarenhet av denna typ av åtgärder.

I områdets sydöstra hörn finns även några mindre murdelar som mätts in i på undersökningskartan i den arkeologiska utredningen och som eventuellt också bör ges ett skydd.

Ladugården och jordkällaren har i kommunens inventering av kulturhistoriska miljöer och byggnader i Trollhättans tätort 2013-14 (arbetsmaterial) klassats som kulturhistoriskt värdefulla (grön markering). Enligt *"Konsekvenser av klassificeringen av kulturvärden"* i samma dokument framgår vad som ska tillämpas vid upprättande av ny detaljplan för byggnader som klassificerats för olika kulturhistoriska värden.

För grönklassade byggnader framgår bl a att skyddsbestämmelser (q) och varsamhetsbestämmelser (k) ska tillämpas och att rivningsförbud övervägas.

Utifrån byggnadernas ovan beskrivna kulturhistoriska värden och underlaget från kommunens inventering föreslås därför rivningsförbud för ladugården och jordkällaren liksom skyddsbestämmelser, alternativt varsamhetsbestämmelser. Formuleringarna i dessa bör vara att byggnadernas ursprungliga karaktär och utformning skall bevaras, äldre byggnadsdelar som panel, dörrar och fönster skall bevaras, vårdas och underhållas med traditionella metoder och material i överensstämmelse med byggnadernas ålder och kulturhistoriska värden. Vid takbyte bör utgångspunkten vara ett takmaterial som överensstämmer med byggnadernas ålder, karaktär och kulturhistoriska värden.

Källor

Tryckta källor

Sveriges bebyggelse, Älvsborgs län, del VIII, bokförlaget Hermes AB, Uddevalla, 1953

Torp, gårdsgård och berghäll i Gärdhems socken. Arkeologisk utredning steg 1, Halvorstorp 1:7 m fl, Philip Blomqvist, Robin Eriksson, Astrid Lennblad, Lödöse museum, Förvaltningen för kulturutveckling, KU arkeologisk rapport 2022:17

Otryckta källor

Kulturmiljöprogram. Kulturhistoriska miljöer och byggnader i Trollhättans tätort. (Arbetsmaterial). Trollhättans stad 2013-14. Ej antaget som kulturmiljöprogram.

Trollhättans kommun. Detaljplan för Halvorstorp 1:7 med flera, Halvorstorp, samrådshandling, Samhällsbyggnadsförvaltningen, plankontoret, oktober 2022

Informant

Johansson, Conny, ägare till fastigheten *Halvorstorp 1:7*